

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ПОДОЛЯКІНОЇ ОЛЬГИ ВАСИЛІВНИ

**«Мовний вимір філософсько-освітнього дискурсу: тенденції розгортання
у сучасних соціокультурних контекстах», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти**

Сучасна філософія освіти знаходиться на вістрі не лише філософських пошуків істини, але й пошуків перспектив суспільного розвитку, адже саме освіта відкриває перед нами перспективи духовного збагачення і, водночас, дає щоразу у чомусь нові, завжди адекватні, засоби для розв'язання поточних проблем. Звісно, мова йде про справжню освіту, а не про те, що Теодор Адорно називав «напівосвітою»: освіта має надавати знання і цінності, а не формальні документи. Дана дисертація якраз і є багатою на важливі та перспективні ідеї. Вона заслуговує на підтримку хоча би тому, що її авторка не лише пише про дискурс, але й показує своїм текстом приклад такого дискурсу, заохочує до дискусій і обговорення.

Ставлячи за мету дослідження експлікацію мовних репрезентацій філософії освіти, як постмодерного освітнього дискурсу у його філософських рефлексіях і в умовах глобалізованого суспільства, О.В. Подолякіна вирішує низку чітко сформульованих завдань, поступово визначаючи наслідки погляду на сучасну філософію освіти під постмодерним кутом зору. Безумовно, такий погляд не є абсолютним, він також може викликати запитання, ряд яких і будуть поставлені мною згодом. Але якщо його прийняти, то відкриваються можливості, які апріорі знімають більшість можливих запитань. Дійсно, у режимі дискурсу неможливо сказати останнє, найбільш правильне судження – важливо дати поштовх для наступних пошуків і обговорень, а для цього сформулювати достатньо переконливі аргументи на користь наступних пошуків. Із цим завданням дисертантка справилася блискуче.

Заслуговує на увагу докладне обґрунтування теоретико-методологічної основи роботи, ядро якої складає філософсько-освітнє переосмислення можливостей, що відкриває постмодерна перспектива: міждисциплінарний підхід, який дає можливість поєднувати не лише результати окремих наук, але й різних методологій у режимі їхнього комплементарного застосування. Це дозволяє авторці актуалізувати принципи дискурсивності, діалогічності і комунікативності не лише як характеристики предмету дослідження, але й як власну методологічну стратегію авторки. Цей іманентний підхід має як свої переваги, так і свої недоліки: втім переваги виявляються стратегічними, а недоліки – незначними і тимчасовими, особливо, якщо авторка усвідомлює їх і постійно мінімізує, що і маємо у даному випадку.

Така стратегія дає авторці можливість сформулювати основні положення своєї новизни, присвячені особливостям функціонування постмодерної філософії освіти. Дійсно, позиція авторки полягає у виокремленні у практичному напрямі інтересу самої постмодерної філософії освіти, а не її критики. Дисертантка привертає увагу до дискурсивності цієї філософії і сама демонструє таку рефлексивність – ставить проблему і тут же починає її вирішувати. Це не позиція зовнішньої критики, яка легко може виявитися надмірною і безвідповідальною, а позиція людини, яка прагне бути не лише зрозумілою для своїх колег і критиків, але й демонструвати своїми теоретичними розробками шлях до практичних удосконалень «тут і тепер».

Що стосується основного тексту дисертації, то, на мою думку, заслуговують на увагу наступні теоретичні здобутки, наявні у дисертації.

У першому розділі привертають увагу положення, не всі з яких увійшли до автореферату, тому хотіла би особливо акцентувати на них увагу. У першому параграфі першого розділу – положення щодо принципової нелінійності освіти взагалі: «У певному сенсі слова вся педагогіка базується на нелінійних детермінаціях: учні і студенти стають зовсім іншими людьми після навчання, і це не є результатом винятково лінійного впливу знань». Дійсно, це положення, попри його оманливу очевидність раніше не

висловлювали у такій граничній простоті. Тут же зустрічаємо інше доволі оригінальне судження дисертантки: «Намагання витиснути функціональний максимум з ідеалу класичної освіти призводить до його руйнування і непомітної підміни модерним, *некласичним ідеалом освіти*. Це ідеал акселерації – пришвидшеного зростання, як для суспільства, так і для особистості». Мало пишуть про суперечність між Просвітництвом і його викривленням у індустріальному суспільстві: на Заході про це писала Франкфуртська школа соціальних досліджень, у нас же вважали, що радянська педагогіка ідеально розвинула ідеї Просвітництва. Що це, м'яко кажучи, не зовсім так, стало зрозуміло в Україні лише за доби незалежності.

У другому параграфі першого розділу знаходимо таке цікаве судження дисертантки: «Для коректної оцінки класичних теорій соціалізації варто акцентувати увагу на тому, що у них йдеться про основний зміст соціалізації, тобто переважно щодо проблем навчання, однак майже не розглядаються проблеми цінностей, тобто виховання». Саме винесення завдань виховання на перший план є характерним для постмодерної філософії освіти – таку важливу думку висловлює дисертантка. Заслуговує на увагу тут уточнення дисертанткою причин появи феномену прекаріату як постійно не занятого соціального класу нових «зайвих людей»: роботизація і автоматизація виробництва, наростання тенденцій приватизму в освіті, підйом протестних і загалом лівацьких настроїв у сучасному суспільстві, нарешті наростання цинізму у самій сфері освіти.

Окремо варто зупинитися на темі мови. Трансляція накопиченого суспільством досвіду через освіту неминуче залучає мову, причому не лише технічно, але й ціннісно: «Мова виступає при цьому як універсальний засіб забезпечення порозуміння у комунікації – завдяки використанню мови як основи соціального дискурсу. Такий дискурс стає майданчиком для обговорення гострих суспільних проблем. На цьому ґрунті відбувається зближення мови і медіа як основних засобів забезпечення відкритого соціального дискурсу».

Аналізуючи другий розділ, хочу акцентувати на докладній реконструкції авторкою виходу освітньої проблематики на перший план у розробках відомого усім Римського клубу. Зараз нам здається, що так було завжди, однак насправді Римський клуб цікавився переважно економічними проблемами і лише у зв'язку з ними – соціальними, культурними, правовими тощо. Екологічна проблематика взагалі розглядалася членами цього клубу на усіх етапах його розвитку як самодостатня у своїй значущості, а відповідно, як пріоритетна завжди. На цьому фоні освітня проблематика була периферійною, її згадували лише як зручний інструмент імплементації вже готових рішень і результатів.

У третьому розділі тема мови постає через метафору глобального Всесвіту мов: мови народів, а також інші різновиди мов постають як галактики у цьому Всесвіті: «Так само, як у живій природі еволюція успішно торує свій шлях завдяки великому розмаїттю біологічних видів, так і у мовній сфері важливо зберігати лінгвістичне розмаїття». Авторка пропонує оригінальне теоретичне осмислення стратегії стійкого розвитку, виробленої ООН: «Предметом символічно-інтерпретативного антропологічного аналізу і філософії комунікації будуть практики застосування стратегії стійкого розвитку». Зокрема, дисертантка зауважує також і щодо мови науки: «наукометричні технології постають не лише технічним засобом уніфікації правил наукової комунікації, а задають також і змістові параметри мови спілкування – як у науці, так і у суспільстві загалом». Ці та деякі інші ідеї суттєво конкретизують і якісно доповнюють, аргументують положення наукової новизни дисертації та її висновки.

У третьому розділі дисертантка найбільше зосереджена на темі мови. Важливим є таке положення у тексті підрозділу 3.2: «Краще з самого початку формувати у учнів та студентів ясні і чіткі поняття, аніж потім з великими труднощами їх досягати шляхом звільнення від хибних формулювань і заплутаної аргументації. Таким чином, аналітична філософія може бути набагато ефективнішою як методологія освіти, аніж як інструмент соціальної

критики і критики мови». Однак, в цілому дисертантка доволі стримано оцінює значущість аналітичної філософії як базової методології для філософії освіти і педагогіки: «...аналітична філософія чудово допомагає виконувати допоміжні і супутні освітні завдання, але хибує на постановку завдань основних і тим більше стратегічних для освіти». Стратегічну роль відіграє, на думку авторки, філософська герменевтика, яка вочевидь більше відповідає ситуації Всесвіту мов.

Відтак, у останньому параграфі дисертації мою увагу привернуло таке положення: «...оволодіння певними компетенціями ще не гарантує уміння належно ними користуватися. Яскраво демонструє цю істину сфера мови: можна вивчити більшу частину словника мови, правила використання слів і будови речень, але будувати їх некоректно – не так як говорять носії мови». Тут дисертантка ставить завдання перед педагогікою – перейти від роботи над насиченням учнів і студентів компетентностями до виховання у них уміння і бажання користуватися цими компетентностями.

Представлена дисертаційна робота чітко структурована, має добре продуману логіку викладу академічного матеріалу у режимі розгортання сюжету наукового пошуку, характеризується достатньою аргументованістю, вмінням знаходити смислові зв'язки, які раніше не виглядали настільки очевидними. Роботу вирізняє добротна українська мова і грамотний літературний стиль. Авторкою опрацьовано достатньо великий масив наукових джерел, які доречно вжиті в тексті дисертації. Відчувається також значний особистий педагогічний досвід дисертантки, що дозволив їй впевнено виносити судження щодо перспективності тих чи інших філософських ідей щодо удосконалення освітньої комунікації.

Результати дослідження в повній мірі відображені в опублікованих авторкою працях (3 статті у провідних наукових фахових виданнях, 1 стаття у закордонному періодичному науковому виданні, 2 публікації тез і матеріалів конференцій). Таким чином, за своїм рівнем і кількістю публікацій та

апробацій дослідження достатньо відповідає сучасним вимогам до кандидатських дисертацій.

Текст автореферату належно репрезентує рукопис дисертації, анотація також стисло, але по суті, передає основні її досягнення.

Визнаючи науковий внесок у сучасну вітчизняну філософію освіти, зроблений О. В. Подолякіною у представленому дослідженні мовних репрезентацій сучасної філософії освіти, і наголошуючи на його оригінальності, слід надати і кілька зауважень чи радше побажань, які можуть бути враховані у подальших наукових розвідках цього проблемного поля:

1) так, зосереджуючись на аналізі постмодерної філософії освіти, передовсім в позитивному ключі, авторка майже не проблематизує певні слабкі місця постмодерну як дослідницької стратегії. З одного боку, не можна усю сучасну чи, тим більше, майбутню філософію освіти характеризувати як постмодерн. Але, навіть, якщо такою є особлива авторська позиція, то варто було б докладніше зупинитися на проблемних місцях такого підходу. З іншого боку, навіть всередині самого постмодерну, вочевидь, відсутня повна однастайність поглядів його представників. Навряд чи можна говорити про постмодерн, як певну школу з визначеною методологією і термінологічним словником. Крім того, хотілося би бачити думку авторки щодо такого явища як мета-модерн: наскільки він представлений у філософії освіти, якою мірою він може визначати освітній дискурс. Чи таку місію виконує, на думку авторки, лише постмодерн;

2) робота справді містить переконливий список різноманітної літератури, спеціальних досліджень глобалізації, однак дисертантка знову ж таки зосередила увагу на позитивних можливостях, які надає об'єднання зусиль людства на вирішенні спільних проблем. Разом з тим, більшість проблем, які породжує сама глобалізація, залишилася поза увагою дисертантки. Авторці дисертації варто було б чіткіше окреслити хоча би ті породження глобалізації, які становлять загрозу для сфери освіти;

3) дисертантка розкриває важливу роль перформативності у функціонуванні освітніх практик і освітніх інституцій на постмодерних засадах, однак не розкрила повною мірою значущість класичної педагогічної майстерності з погляду концепції перформативності. Чи є це принциповою позицією авторки і вона вважає педагогічну майстерність здобутком лише модерної педагогіки і модерної філософії освіти, чи все ж педагогічна майстерність має значущість для всіх різновидів філософії освіти і лише потребує свого переосмислення у новій філософській парадигмі?

Проте ці запитання-зауваження аж ніяк не зменшують наукову цінність роботи і не заважають зробити наступний висновок.

Дисертація Подолякіної Ольги Василівни «Мовний вимір філософсько-освітнього дискурсу: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах», подана до захисту для здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, виконана на належно високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Доктор філософських наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Г.Й. Михайлишин

